
Міністерство освіти і науки України
Черкаський державний університет імені Богдана Хмельницького

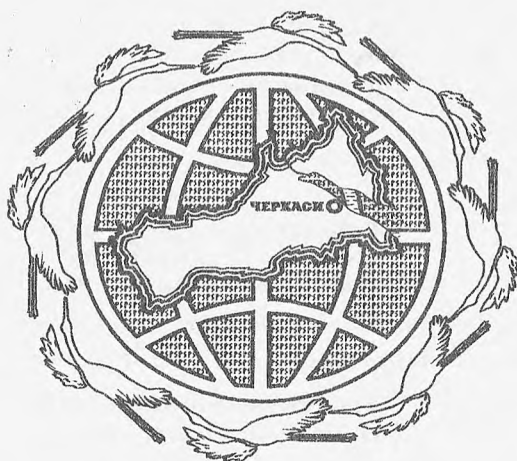

РІДНІ ГОЛОСИ З ДАЛЕКИХ ДАЛЕЙ

СТАТТІ

**Творчість письменників-
емігрантів з Черкащини**

Черкаси «ВІДЛУННЯ» 2000

ББК КР 84. 4 УКР

Я 43

Р 49

Рецензенти:

Панченко В.Є., доктор філології (Кіровоград)

Шпак В.К., доктор філології (Черкаси)

Редакційна колегія: Дончик В.Г. Клочек Г.Д.,
Наєнко М.К., Панченко В.Є.,
Поліщук В.Т. (відп. секретар),
Шпак В.К.

До збірника включені статті викладачів кафедри української літератури Черкаського держуніверситету про життя і творчість письменників українського зарубіжжя – вихідців із Черкащини.

Пропоновані у збірнику матеріали стануть у пригоді викладачам, учителям, студентам і учням, працівникам бібліотек, усім, кого цікавить літературна історія рідного краю.

Видання виходить із нагоди 110-ї річниці перших масових переселень українців за кордон.

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського державного університету (протокол № 1 від 29 серпня 2000 року)

Рідні голоси з далеких далей. Наукове видання.-Черкаси: Відлуння-плюс, 2000. - 148 с.

ISBN 966-7331-54-7

ББК КР 84. 4 УКР

Я 43

Р 49

© Упорядник Поліщук В.Т.

© Обкладинка Олексенко В.А.

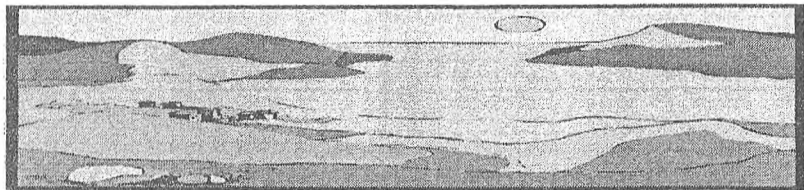
Замість передмови

Ще у 1996 році кафедрою української літератури Черкаського держуніверситету планувалося проведення науково-практичної конференції за творчістю письменників українського зарубіжжя – уродженців Шевченкового краю. Тоді обставини склалися так, що конференція не відбулася, але підготовка велася і відповідні матеріали писалися.

Зважаючи на те, що написані статті досить широко й різнобічно висвітлюють життєвий і творчий шлях письменників – земляків з діаспори, що такий матеріал дуже потрібний викладачам і вчителям, студентам та учням, бібліотекарям, широкому читацькому загалові, ми вирішили видати статті окремим збірником.

Дві з вісімнадцяти статей написані не викладачами кафедри української літератури ЧДУ – про Олексу Кобця і Олександра Де. Сподіваємося, що їх автори – знаний в Україні поет, перекладач, етнограф Дмитро Чередниченко (наш земляк) і недавня випускниця нашого університету Наталія Зарудняк не матимуть до упорядника великих претензій. Статті ж їхні були потрібні, аби повніше сказати про письменників-земляків з діаспори.

Н. І. Зарудняк (Умань)

“ЗАВЖДИ МІЙ ДУХ К ТОБІ ЛЕТІВ”
(ОЛЕКСАНДР ДЕ)

Нещодавно почало повертатися із небуття ім'я Олександра Де-прозаїка, поета, драматурга, актора. 65 років творчої роботи в Німеччині, Англії, видав понад десяток книг – жодного слова в Україні.

Народився 5 червня 1925 року в селі Заячківка на Уманщині (нині – Христинівський район). У 1942 році його разом із старшою сестрою Марією було вивезено німцями на роботу в “Германію”. Там працював у копальнях, після звільнення розшукував сестру, яка на той час проживала в Польщі. Розшукуючи Марію, Олександр (Де) Барчук втратив час і повернутися на Батьківщину уже не мав змоги. Родина Барчуків виявилася розбитою навпіл. На Уманщині лишилися матір письменника, середня і наймолодша сестри; в еміграції – Олександр, старша сестра і батько.

*Це не чайка об камінь прибита
Скигнить жалібно. Ні! Це моя
Чужиною душа оповита, –
За Вкраїною тужить вона... (П.90)*

*“...Будьте здорові, – лист кінчаю, –
Ваш син і брат. З країв чужих”.
Але чи рідні прочитають
Сліди від сліз моїх гірких? (П.92)*

З Польщі Олександр Іванович знову повертається в Німеччину, наймається на роботу, закінчує університет у Мюнхені, одружується, пізніше переїжджає в Англію, тривалий час проживає в Лондоні, останні 15 років господарює на власному хуторі, який розміщений за 30 км від столиці, має двох дітей: доньку і сина (син, як і батько, малює). Починаючи з весни 1991 року, письменник двічі на рік відвідує Україну, гостює у сестер (одна проживає в м. Умані, друга – в с. Свинарці).

Поет надзвичайно непосидючий, говіркий, дуже любить нові знайомства.

На Україні його поезії друкувались у журналі “Дзвін”, газеті

“Уманська зоря”, він брав участь у радіо- і телепередачах. В Київському театрі інсценізуються його драми “Володимир Великий”, “Хвотій, або Наш Фауст”.

Особливий вплив на формування світогляду Олександра Де справив його батько, який теж писав. Іван Барчук писав п'єси про життя українського народу 20-42 років, у Лондоні за сприяння сина вони були надруковані видавництвом “Чайка”. На Україні його творчість зовсім не відома.

Не кожен може захоплюватись батьком. Олександр Де писав: “Переглядаючи життя своє із моїм батьком, хочеться писати “Батько” із великої літери. Бо ж, він був вірний своїй дружині і родині... Я завжди відчував, а пізніше усвідомлював, що мій батько для мене був більше, аніж батько: він був батьком, приятелем і учителем. Він передав мені усе, що є найкращим: козацькі родинні чесноти, високу мораль і розумну любов до рідного народу”².

Батько Олександра Де, на прохання хворої дружини, повертається на Україну. У 1975 р. трагічно загинув в с. Оксанино Уманського р-ну, всі його рукописи були конфісковані у той самий час. Олександр Де завжди відчував себе українцем:

Розлука лише тілесна, бо духовно

Ми – в однім тілі, і одна в нас кров!

В розлуці я відчув значіння слова,

Що часто так вживаємо – любов (П. 6).

Більшість творів автора присвячена саме Україні, він пише про Україну для українців. Читаючи вірші радянських поетів, він вражається їхнім оптимізмом: “А де тюрми, канал, Соловки, Колима? Людські жертви за три п'ятирічки?” (П.83). Письменник, на думку автора, мусить писати правду, мусить намагатись зробити щось для Батьківщини.

Твори письменника нагадують народні пісні мелодійністю, дієслівними римами, образами, символами, традиційними епітетами, використанням жанрів, притаманних усній народній творчості.

Одна із книг автора має назву “Живі легенди”³. Фольклорний струмінь відчувається навіть у заголовках творів: “Казка про Івана Голого”, “Бабине зілля”, “Син Коваля і Чародійний Каганець”. Центральним є образ світла (правди), яке несе щастя людям. Лайдай викрав із Собору каганець і завіз на чужину, себе назвав “старшим братом”. “Насправді став бездушним катом” (12). Звичайно ж, образ Лайдая алегоричний, автор має на увазі Росію. Ім'я персонажа є також засобом характеротворення. Лайдай наділений такими рисами, як підступність, лицемірство (“слова прикроплював слізьми” (Ж.9)). Для того, щоб розкрити суть Лайдая, автор користується українською

демонологією. В рожевім світлі Чарівного каганця “старший брат” “мав голову собачу” (Ж.10), по-собачому вив, біг, не залишаючи слідів.

Образ сина Коваля теж алегоричний. Це – носій світла, в майбутньому він прийде з чужини (з еміграції).

Проливав світло Олександр Де на нашу історію, пишучи іншу легенду “Бабине зілля”. В основу твору покладена антитеза: протиставляється реальна Україна Україні майбутнього. В Україні “сьогодні” батько Васи помер на цілині; матері, коли захворіла, не допомогли: “Там підводи недали. Кажуть, що в сезонний час симулянтів нема в нас” (Ж.113), в районі не мали часу, бо була нарада чергова, – вона теж померла.

Вік робила

Чи пошану заслужила?

Чи хлібця мала в достаток?

Лиш доволі було латок!

Симулянтка ж не була:

Все колгоспу віддала! (Ж.115)

Вихований на комуністичних ідеалах, Вася зневірюється в усьому навколишньому. Ми центр Всесвіту, у нас усе є “й найкращі в світі лікарі, – Лиш не в нашому селі! В нас в селі лиш є сільрада, У якій завжди наради” (Ж.116). Олександр Де використовує характерний для легенд мотив чарування: Вася, з’ївши стеблину, прокинувся аж через 20 літ в Україні “майбутнього”. У щасливій Україні “Задля рад нарад не радять” (Ж.119), люди самі собі господарюють і мають волю (ідеал України).

У казці “Кирило Кожум’яка” автор пішов шляхом олігературнення усної народної творчості. В ній діють такі персонажі: багачка-Україна, Кирило Кожум’яка, змії. Алегорія закладена в образі змія, він – “І червоний, і двоглавий, в багряній лусці покритий” (Ж.110), “Безсердечних, слабодухих Брав в прислужників..., А надбання всенародні... Все присвоїв безсоромний” (Ж.112). Як і кожна казка, ця закінчується щасливо: Кирило Кожум’яка перемагає змія.

Інший твір “Казка про Івана Голого славного лицаря запорожського і про Галю Козаківну” вражає обсягом етнографічного матеріалу. Твір викликає відчуття простору, у ньому присутній наскрізний образ степу (“Безконечний степ вродливий” (Ж.95), “Чи є в світі краший рай”, “В цім раю в широкім полі” (Ж.93), “Як цвіркун, – ввесь степ співає, дзвоном пісню розсипає” (Ж.95), “Степ широкий зажурився” (Ж.96)). Автор уміло поєднав казковий матеріал з історичним. Казка має традиційний зачин (“У однім багатім царстві, В славнозвіснім володарстві, За тридев’ять- п’ять земель” (Ж.97),

традиційну кінцівку (“Я не був там, але знаю! Тому вам оповідаю” (Ж.108)). У творі є чарівні предмети і персонажі: кіт, який допомагає Івану, чарівний алмаз, Срібний Клубочок. Поряд із казковим маємо історичний матеріал: розповіді про татарські орди, Січ, Хортицю, автор описує звичай запорожців, їх побут.

Специфічний у творі образ могили (символ славного історичного минулого), від могил люди набираються сил, відваги. Твір передає авторське замилювання усім українським, зокрема історією.

У одній зі своїх статей Олександр Де напише⁴: “Я не люблю Україну лише за її небесну голубинь і степову золотинь, я люблю свій народ від зачатку нашого Роду через батьків, ближніх, рідних і п’ять десятків мільйонів моїх братів і сестер, і через них – я люблю Роду наступні покоління”.

Так чи інакше у творах автора присутня Україна, щоб описати її, він добирає такі епітети: русокоса, кохана, дорога, розкішна, золотоколосна, веснопишна, родюча, мила і окрадена. Україна – це матінка, Країна Щастя, амазонка, ніжний самоцвіт, килим чудових квітів у росі, символ доброти й краси, багатства й слави, ніжне й охайне дівча, любов.

“Відомо, що фольклор є важливим джерелом збагачення культури в усі часи. В українському письменництві кінця ХІХ-початку ХХ ст. контактування з фольклором було однією з осовних успадкованих традицій”⁵. Як бачимо, у творчості письменників діаспори пізнішого періоду ця традиція продовжується. Інтерпретації народнопоетичних першоджерел породжуються потребами доби і літературного процесу.

У поетові бачу співця-кобзаря

У руслі всенародних артерій (У.30).

Цікавий з цього приводу цикл поезій Олександра Де “Переспіви”. Це своєрідна інтерпретація народних пісень. Голосом минулого оспівується сьогодення, прийом дозволяє більше загострити увагу на проблемах, надати їм масштабності.

Ліричною героїнею пісні “Ой співає у лузі” є Україна-дівчина, яка журиться своїм безталанням: “Ой, чому мої діти зрадливі? Розбрелись по країнах чужих...” (П.98). Вона плаче, голосить, благає дітей любитися. У пісні “Ой, у полі жито” використаний традиційний мотив смерті козака поза рідною домівкою. Смерть юнака не оплакана рідними, як у всі часи вона не виправдана.

Біля нього обгорілий

Танк стоїть розбитий.

Ой у полі жито,

*Снарядами зрито;
За що? За що ж молодого
Козаченька вбито. (П.98).*

У цьому циклі автор переробляє традиційний мотив розлуки двох закоханих. Сирота не знає, де милий, сумує за ним. Лихом ХХ століття є еміграція. Кордон – це та сила, яка здатна зруйнувати долю і сироті, й іншим... В “Переспівах” звучить емігрантська тематика, горе, породжене еміграцією, розглядається по обидва боки кордону. Лише вітер приносить на чужину відомості про Україну, на Україні і їх немає.

Останній вірш циклу витриманий у дусі народних голосінь, але плаче-ридає не дівчина, а калина, вона плаче на могилі, про яку, виявляється, ніхто не співає пісень. “Вітер впав на могилу й ридає. “Ти помер за Вкраїну!” (П.102).

Величезного значення надає поет слову (“Слово – пісні краса, слово – гострий багнет, слово – ліки від смертної болю” (У.7). А українське слово – прекрасне, воно розсіялося всюди, його засвоїло безліч народів, а “із задрісних причин Москвичин – “слов’янин” Наше величне Слово поганить” (7).

“На відміну від багатьох індоєвропейських родичів ми є АВТОХТОНАМИ, тобто завжди жили на землі, де нині живемо, а якщо хтось і змушений був покинути її, то неодмінно за першої можливості повертався назад”⁶. У віршах Олександра Де читаємо: “І нам хотілось птахами летіти Туди, де пахне степовий полин” (П.14), “З охотою я би пройшовсь на лан, або на луг, де Ятрань під лозою” (П.15), “Як же можу я тебе забути” (П.9), “Не знайду я притулку для спочинку, Куди би не пішов, лише одну я маю Батьківщину, одну із нею кров!” (П.35).

Батьківщина – це матір (“Вічним є – любов, опіка мами!” (П.11), “... там зостався Голос, той стогонний дзвін, що мене кличе йти туди назад” (П.9), сестри, зокрема, наймолодша, яку не встиг побачити (“завжди ти мені снилась, й завжди мій дух к тобі летів” (П.11)).

Олександр Іванович опоетизовує і степи, і ліси, і річки, і моря – ніщо не залишається поза його увагою.

Однією із найяскравіших є така риса українців, як кордоцентризм (від лат. – серце), переважаюча емоційність. Олександр Де понад усе підносить любов (найвищу людську емоцію), навіть Біблія говорить: “Бог є любов”.

*Наш український Бог
Вірить лишень у силу Роду,
У посестер і побратимів вірить Він!
Він – Троянда – Любов,
Він – єднання,*

*Він – серце Лелі,
Наш Бог (П. 152).*

Творчість Олександра Де – цікава і багатогранна. Червоною ниткою проходить по ній тема України. Позбавлений Батьківщини, він намагався відтворити її у своїх творах, намагався хоч пером бути їй корисним, був певен, що колись його твори прийдуть на рідну землю. (“Лети, моя пісне, моє щире слово... Народ тебе вчує” (П. 6)) – і не помилився.

Література

1. Де Олександр. Пісня серця.-Лондон, 1964. У тексті позначатиметься П.
2. Барчук І. Драматичні твори.-Лондон, 1977.-Т.І.-С.6.
3. Де О. Живі легенди.-Лондон, 1965. У тексті позн. Ж.
4. Де О. Вагомість весни.-Лондон, 1976.-С. 114.У тексті позн. В.
5. Погребенник В.Ф. Українська поезія кінця ХІХ-початку ХХ століття і фольклор // Українська мова і література в школі.-1991.-Ч.9.-С. 88.
6. Пахаренко В. Незбагнений апостол.-Черкаси, 1994.-С. 5.
7. Де О. У двох кольорах.-Лондон, 1973.У тексті позн. У.

ЗМІСТ

<i>В.Т.Поліщук</i> Творчість письменників зарубіжжя – уродженців Черкащини в контексті українського письменства (штрихи до проблеми).....	10
<i>В.Т.Поліщук</i> Леонід Білецький.....	21
<i>А.В. Градовський</i> “Царство Боже є утопією конвульсивної революції...” (“Сонячна машина” В.Винниченка і “Машина часу” Г.Уеллса).....	23
<i>О.Л. Надточій</i> Драматургія В.Винниченка: спроба психоаналітичного прочитання.....	34
<i>О.О. Рясна</i> Історик, фольклорист, письменник, перекладач, поет... (Сергій Павленко (Шелухін).....	49
<i>В. Пахаренко</i> “Любив людей і Україну рідну...” (Олекса Кобець).....	54
<i>Д. Чередниченко</i> Жити! Жити! Жити! (Олекса Кобець).....	56
<i>Ю.В. Тимошенко</i> До інтерпретації вірша Тодося Осьмачки “My soul is dark”.....	60
<i>В.І.Пахаренко</i> “Сім вогненних літер”.....	70
<i>О.О.Мануйкін</i> Андрій Легіт і Наталя Лівницька-Холодна на уроках літератури рідного краю в 10 класі.....	74
<i>Л.І. Кавун</i> Дискурс “романтики вітаїзму” в романі Докії Гуменної “Діги Чумацького шляху”.....	93
<i>С.А.Китова</i> Полини ностальгії (Деякі враження від книги Докії Гуменної “Благослови, мати!”).....	101
<i>В.Т. Поліщук</i> Літописець “розстріляного Відродження” (Юрій Лавріненко).....	111
<i>І.М. Сивкова</i> Не хлібом єдиним... (Голодомор і духовність у повісті Ольги Мак “Каміння під косою”).....	118
<i>В.І. Пахаренко</i> Входження до храму (Про поетичний світ Миколи Щербака).....	122
<i>В.Т. Поліщук</i> По тернах чужини (Поет-емігрант Андрій Легіт).....	133
<i>В.І.Пахаренко</i> “У людській підведусь поставі...” (Олександр Де).....	138
<i>Н.І. Зарудняк</i> (Умань) “Завжди мій дух к тобі летів” (Олександр Де).....	141